MURUNTOV OLTIN KONINING OCHILISHI VA O‘ZLASHTIRILISHI: TARIXIY-GEOLOGIK TAHLIL

Mirakbarov M.M.
Geologiya fanlari universiteti
E-mail: mirhomid1@mail.ru
Ochilov Sh.A.
Geologiya fanlari universiteti
Urinov B.N.
Geologiya fanlari universiteti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston hududida joylashgan va jahon miqyosida noyob hisoblangan “Muruntov” oltin konining ochilishi, geologik jihatdan asoslanishi, sanoat miqyosida o‘zlashtirilishi hamda uning mamlakat kon-metallurgiya sanoati rivojidagi o‘rni tarixiy va ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda Qizilqum mintaqasida olib borilgan geologiya-qidiruv ishlari I.Hamrabayev tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy qarashlar, oltin va margimushning pragenezisi nazariyasi, shuningdek, Muruntov konining sanoat infratuzilmasi shakllanishi bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, sovet davri va mustaqillik yillarida konning iqtisodiy va strategik ahamiyati, zamonaviy rivojlanish istiqbollari tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: muruntov koni, qizilqum, oltin zaxiralari, geologiya-qidiruv ishlari, pragenezis, navoiy kon-metallurgiya kombinati, gidrometallurgiya zavodi.

Аннотация. В данной научной статье на основе исторических и научных источников анализируется открытие, геологическое обоснование, промышленное освоение уникального в мировом масштабе золоторудного месторождения “Мурунтов”, расположенного на территории Узбекистана, а также его роль в развитии горно-металлургической промышленносннотация. В данной научной статье на основе исторических и научных источников анализируется открытие, геологическое обоснование, промышленное освоение уникального в мировом масштабе золоторудного месторождения “Мурунтов”, расположенного на территории Узбекистана, а также его роль в развитии горно-металлургической промышленности страны. Геологоразведочные работы, проведенные в Кызылкумском районе при исследовании И.Освещены научные взгляды, разработанные хамрабаевым, теория прагенеза золота и маргимуша, а также этапы формирования промышленной инфраструктуры Мурунтовского месторождения. Также проанализировано экономическое и стратегическое значение рудника в советский период и годы независимости, перспективы его современного развития.

ISSN 3030-3907

Ключевые слова: месторождение Мурунтов, Кызылкум, золотой запас, геологоразведочные работы, прагенезис, Навоийский горно-металлургический комбинат, гидрометаллургический завод.

Annotation. This scientific article analyzes the opening of the Muruntov gold mine, which is located on the territory of Uzbekistan and is considered unique on a global scale, its geological justification, industrial adoption and its role in the development of the country's mining and metallurgical industry on the basis of historical and scientifnnotation. This scientific article analyzes the opening of the Muruntov gold mine, which is located on the territory of Uzbekistan and is considered unique on a global scale, its geological justification, industrial adoption and its role in the development of the country's mining and metallurgical industry on the basis of historical and scientific sources. Geosciences and exploration carried out in the Qizilqum region in the study I.Scientific views developed by Hamrabayev, the theory of the pragenesis of gold and margimush, as well as the stages of the formation of the industrial infrastructure of the Muruntov mine, are covered. Also, during the Soviet period and the years of independence, the economic and strategic importance of the mine, the prospects for modern development were analyzed.

Keywords: Muruntov deposit, Kyzylkum, gold reserves, geological exploration, pragenesis, Navoi Mining and Metallurgical Combine, hydrometallurgical plant.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi oltin, kumush, mis, uran, qo‘rg‘oshin, rux, volfram, tabiiy gaz va boshqa foydali qazilmalar zaxiralari bo‘yicha dunyoda yetakchi o‘rinlardan birini egallaydi. Geologiya fani tadqiqotlariga ko‘ra, mamlakat hududida Mendeleyev davriy jadvalidagi deyarli barcha kimyoviy elementlar aniqlangan. Ayniqsa, Qizilqum sahrosi yer osti boyliklarining ko‘pligi bilan nafaqat Markaziy Osiyoda, balki butun dunyoda mashhurdir.

Mazkur hududda joylashgan “Muruntov” oltin koni jahonda eng yirik va eng ko‘p oltin qazib olinadigan konlardan biri sifatida e’tirof etilgan. Uning ochilishi XX asrda qimmatbaho metallar sohasidagi eng yirik geologik kashfiyotlardan biri hisoblanadi.

MURUNTOV KONINING OCHILISHI VA GEOLOGIK ASOSLARI

Qizilqum mintaqasida oltin konlarini qidirish ishlari XX asrning 1930–1940-yillarida boshlangan. 1931-yilda A.F. Sosedko, 1936–1938-yillarda S.A. Kushnar, 1937–1938-yillarda M.P. Petrov, V.A. Zaxarevich, P.I. Myastkovskiy, 1940-yilda esa M.P. Petrov tomonidan izchil geologik tadqiqotlar olib borildi.

XX asrning 1950-yillarida O‘zbekiston hududida yirik oltin konlari mavjudligi haqidagi ilmiy qarashlar to‘liq tasdig‘ini topdi. Bu jarayonda akademik

ISSN 3030-3907

I. Hamrabayevning “G‘arbiy O‘zbekistonda magmatizm va postmagmatizm jarayonlari” nomli tadqiqoti muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qildi. Olim tomonidan oltin va margimush (arsenopirit)ning pragenezisi, ya’ni ularning konlarda birga uchrashi ilmiy jihatdan asoslab berildi. 1954–1956-yillarda o‘tkazilgan izlanishlar natijasida O‘zbekiston g‘arbiy hududlarida oltinning ikki asosiy turi aniqlangan: biri margimush bilan bog‘liq holda, ikkinchisi esa siyrak kvars tomirlarida uchrashi aniqlangan. 1958-yilda oltinning margimushga bog‘liqligi asosida Muruntov hududida yirik anomaliya maydonlari belgilandi.

MURUNTOV KONINING SANOAT MIQYOSIDA O‘ZLASHTIRILISHI

1959–1962-yillarda olib borilgan batafsil qidiruv ishlari natijasida Muruntov konining asosiy ruda maydoni aniqlanib, uning oltin zaxiralari nihoyatda yirik ekanligi tasdiqlandi. Shu tariqa, I. Hamrabayev Muruntov konini aniqlagan olim sifatida tarixga kirdi.

1964-yil 25-mayda SSSR Ministrlar Sovetining 440/176-sonli qarori asosida Muruntov konini sanoat miqyosida o‘zlashtirish ishlari boshlandi va u Navoiy kon-metallurgiya kombinati (NKMK) tarkibiga kiritildi. 1965–1969-yillarda kon sanoat ishlab chiqarishiga tayyorlanib, infratuzilma obyektlari – elektr uzatish liniyalari, suv quvurlari, temir yo‘l tarmoqlari barpo etildi.

1967-yil 1-martda Muruntov konida birinchi ommaviy portlatish amalga oshirildi. Dastlab yiliga 8–10 million tonna ma’dan qazib olindi. Keyingi yillarda zamonaviy texnika va texnologiyalar joriy etilishi natijasida qazib olish hajmi sezilarli darajada oshdi.

GIDROMETALLURGIYA ZAVODLARI VA OLTIN ISHLAB CHIQARISH

Muruntov konidan qazib olingan oltin tarkibli ma’danlarni qayta ishlash maqsadida 1967-yilda 2-gidrometallurgiya zavodi qurilishi boshlandi. Zavodning birinchi navbati 1969-yilda ishga tushirildi va 1969-yil 21-iyulda tarixda ilk bor Muruntov oltinidan 11 kg 820 g sof oltin yombisi olindi.

1970-yildan boshlab zavod yiliga 5 million tonna ma’danni qayta ishlash quvvatiga erishdi. 1974-yilda ikkinchi navbat, 1980-yillarda esa rekonstruksiya ishlari natijasida ishlab chiqarish quvvati 20 million tonnagacha yetkazildi. 1971-yildan boshlab zavodda 999,9 probali sof oltin ishlab chiqarila boshlandi.

MURUNTOV KONINING STRATEGIK VA ZAMONAVIY AHAMIYATI

Muruntov koni oltin zaxiralari bo‘yicha nafaqat sobiq SSSRda, balki jahonda eng yirik konlardan biri hisoblanadi. Hozirgi baholashlarga ko‘ra, uning resurslari 4,5 ming tonnadan ortiqni tashkil etadi. NKMK bugungi kunda dunyoning eng yirik oltin ishlab chiqaruvchi kompaniyalari qatoridan o‘rin egallab kelmoqda.

ISSN 3030-3907

Mustaqillik yillarida, ayniqsa 2017-yildan so‘ng, O‘zbekiston Respublikasida kon-metallurgiya sohasini modernizatsiya qilish, yangi gidrometallurgiya zavodlarini ishga tushirish va investitsiya muhitini yaxshilash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Muruntov oltin konining ochilishi va o‘zlashtirilishi O‘zbekiston geologiya va konchilik tarixida muhim burilish nuqtasi bo‘ldi. Ushbu kon nafaqat mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshirdi, balki O‘zbekistonni jahon oltin bozorida yetakchi o‘rinlardan biriga olib chiqdi. Kelgusida Muruntov koni va NKMK faoliyatini ilmiy-texnologik asosda rivojlantirish mamlakat sanoat taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Мурунтау. Золоторудное месторождение Мурунтау / под ред. … – Ташкент : ФАН, Академия наук Республики Узбекистан, 1998.
2. Исломов О. И. Из истории геологических знаний в Средней Азии. – Ташкент : Фан, 1977.
3. Массон М. Е. К истории горного дела на территории Узбекистана. – Ташкент, 1953.
4. Ртвладзе Е. В. Древние монеты Средней Азии. – Ташкент : Гафур Гулям, 1987.
5. Ҳамрабоев И. Ҳ. Олтин Ўзбекистонда. – Тошкент: Фан, 1968.
6. Бахтиёрзода О. Б. Ўзбек олтини. – Тошкент : Фан ва технология, 2019.
7. Санакулов Қ., Раупов Х., Хаитова О. Ўзбекистонда кон-металлургия тарихи. – Тошкент : Mashhur Press, 2019.
8. Ўзбекистон Республикаси Миллий архиви. 4740-фонд, 1938 й., 12-ҳужжат.
9. Ўзбекистон Республикаси Миллий архиви. 837-фонд, 1958 й., 45-ҳужжат.
10. Мурунтов дунёдаги энг йирик олтин кони мақомини сақлаб қолди [Электрон ресурс]. – Kun.uz, 29.04.2022. – Кириш режими: https://kun.uz/news/2022/04/29/muruntov-dunyodagi-eng-yirik-oltin-koni-maqomini-saqlab-qoldi/.
11. Мурунтов дунёдаги энг йирик олтин қазиб олиш кони [Электрон ресурс]. – Gazeta.uz, 09.03.2021. – Кириш режими: https://www.gazeta.uz/oz/2021/03/09/muruntau/.
12. Навоий кон-металлургия комбинати расмий сайти [Электрон ресурс]. – Кириш режими: https://actual.ngmk.uz/uz/home/pressa/704-interesting-facts-from-the-history-of-nmmc.html.

ISSN 3030-3907